

Arne Sørensen

LAUGØ BY

En Nordsjællandsk landsby
igennem 200 år

Forlaget »ARSSØ«, Laugø

Foto: Smedefamilien ca. 1916, tv, smed Niels M. Mathiasen, datteren Mathild
og sønnen smed Peter Martin Mathiasen.

© 1988
Arne Sørensen

1. udgave trykt i 250 eksemplarer

Teknisk produktion
Nordkystens Bogtryk-Offset, Gilleleje, tlf. 02 30 03 00

Forsiden viser

Det første Bystævne (i nyere tid) den 3.6.1978
fra v. Knud Pedersen, Sigurd L. Petersen, Hartvig Olsen
Poul Nielsen, Jørgen Rasmussen, Søren F. Nielsen, Laurits
Nielsen, Dines Jørgensen, Niels Johan Drisdal Hansen.
Foto: Multi-Foto, Helsingø

Bagsiden viser
tegnning af Niels Henrik Lindberg

Udsnit af kort hvortil Geodætisk Institut har ophavsret, er
gengetvet med instituttets tilladelse (A. 249/88)

Redaktion og udgivelse:

Forlaget "ARSSØ", Laugø
v/Arne Sørensen
Laugøvej 12
3200 Helsingø
tlf. 02 29 66 18

ISBN 87-983074-0-1

Forord

Kommunalreformen i 1970, hvor alle de små sognekommuner fors medførte en stigende fornemmelse af, at forandringerne nu b store, at det enkelte menneskes livsnerven blev sikret over ved Dette fordragsgæde en stadig voksende lokalhistorisk interesse, de te til oprettelse af landets mere end 300 lokalarkiver, udgivel et væld af lokalhistoriske publikationer og mange andre historisk viteter.

Bogen om Laugø er spændende, fordi forfatteren, Arne Sørensen, stor grundighed beskriver området ejendom for ejendom. Det sto ledmateriale tilfører læseren yderligere mulighed for at fornemme, der boede i landsbyen og på udflyttergårde, hvordan de levec deres Irndbyrdes relationer.

Denne lokalhistoriske dokumentation gennemført med stor ind i stedets særlige livsform (trods det faktum, at forfatteren er ter fra Jylland) giver et væsentligt bidrag til at forstå vor kor historie og dermed forståelsen for, hvorfor udviklingen har form som vi oplever det nu, på tærskelen til 1990'erne.

Bogen er et godt eksempel på at ihærdighed, stædighed og ubeg indsats af tid og penge kan føre til en publikation, der har b værdi for eftertiden.

Anders Friedrichsen
arkivleder, museumsinspektør
Helsingø Kommunes Lokalhistoriske Arkiv

Indledning

Laugø by ligger i Helsingø Kommune, Frederiksborg Amt, og er ret typisk for en landsby i Nordsjælland. De færreste i landet kender Laugø, og har sikkert aldrig hørt navnet, - og tror oven i købet, at det er stavet forkert.

For 200 år siden ejede kongen også denne landsby, og sammen med stavnsbåndets ophævelse i 1788 udskiftede byen. Bønderne fik her-efter Arvefæste- og skødebrev på de gårde/huse, som hovedparten tidligere havde fået. Mange måtte udflytte fra fællesskabet, og det er den udvikling, jeg har forsøgt at samle nogle brikker af.

Det stod mig hurtigt klart, at det blev et temmeligt stort arbejde. Laugø var for 200 år siden den 6. største by i daværende Cronborg Amt, og den havde gennemgået en del igennem disse 200 år.

Jeg havde fra starten regnet med, at alle ejere gennem disse år skulle findes. Det er tilsyneladende også lykket, men der kan være fejl/mangler i enkelte ejerforhold. Ligeledes kan en ejendom/hus have en ejer, men være lejet ud, så man ikke umiddelbart kan følge ejerforholdene. Jeg har gjort meget ud af at skildre de frastykninger/sammenlægninger, der gennem årene er foretaget fra de enkelte gårde/huse.

Her skylder jeg Anders Vosehus, Matrikeldirektoratet en særlig tak for hjælpen, med at få styr på netop matrikelvæsenets opbygning.

Da dette arbejde, sammen med ejerforholdene, har været så pladskrævende, som tilfældet er, har jeg desværre måtte udelade meget af det stof, som oprindeligt var planlagt. Derfor hænger bogen heller ikke sammen i een lang historie, men kan læses i små selvstændige historier.

Jeg vil ligeledes gøre opmærksom på, at der er anvendt skøde- og lysningsdatoer imellem hinanden, og der kan, for den enkelte handel være flere år mellem disse.

Bogen vil måske, mere end jeg havde regnet med, blive brugt som et opslagsværk, men jeg håber på, at bogen bliver læst af mange, som herigennem får et vist indtryk af en landsbys udvikling igennem ca. 200 år.

Jeg takker i forbindelse med udgivelsen af bogen:

Helsingø Kommunes Lokalhistoriske Arkiv, for den hjælp de har ydet mig, såvel praktisk, som for de mange film de har betalt for mig.

Niels Henrik Lindberg, Helsingø, som har lavet tegninger, og hjulpet med de praktiske ting omkring billedstoffet.

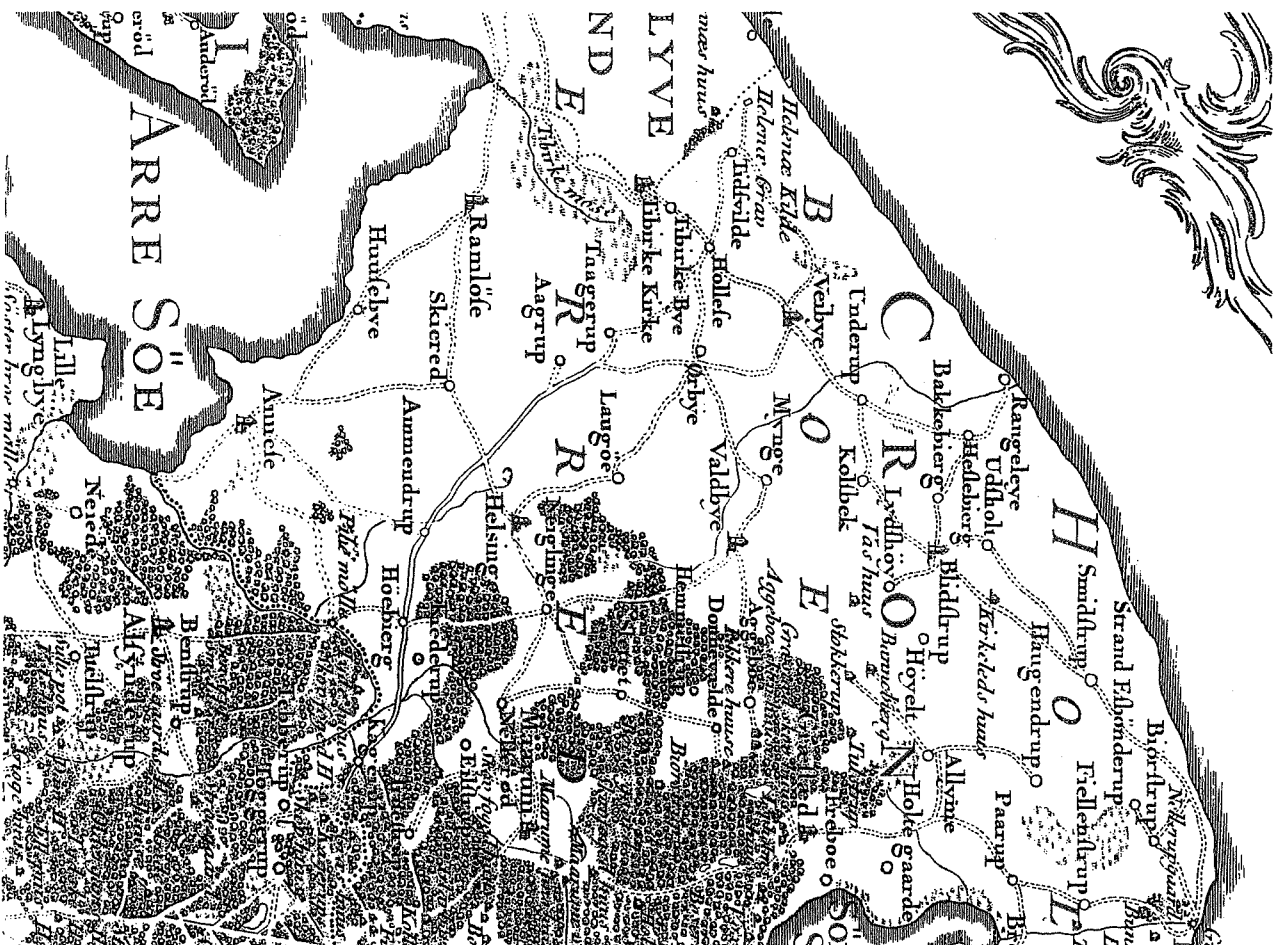
Liv Tvermoes, Tisvildeleje, for at rette de værste slå-/stavfejl.

Endelig takker jeg HELSINGE BYRÅD og samtlige BANKER OG SPARE-KASSER i Helsingø for økonomisk støtte.

Arne Sørensen

Indholdsfortegnelse

Forord v/Anders Friedrichsen	1
Indledning	1
Kort historisk gennemgang	1
Udskiftningen 1788	1
Udskiftningen i Laugø	2
De gamle fæstehuse i byen	2
Matr.nr. 1-17 De oprindelige gårde m/udstykninger	3
Sådan skiftede "Tornegaard" ejer i 1858	4
"Tornegaard" i "gamle dage"	5
Sådan blev 2 ejendomme sammenlagt	5
Lejemål for 99 år	9
"Svansmosen"	11
Nordsjælland som Danmarks Texas?	12
Matr.nr. 18-33 De gamle husmandssteder m/udstykninger	14
Matr.nr. 34-46 De oprindelige have-og huspladser i byen	17
Gengivelse af skøde vedr. matr.nr. 41	19
Matr.nr. 47 Gadejord	19
Matr.nr. 48-49	19
Så mange boede der i Laugø	19
Fattigvæsenet i midten af forrige århundrede	19
Skolevæsenet	20
Da jernbanen kom til Laugø	20
Bystævne	20
Diverse mål	20
Litteraturliste	20
Supplerende litteratur om Laugø	20

Udsnit af Videnskaberne Selskabs kort over: " Den Nord- Østlige Fierdedeel Af Stæland". Tegnet af Casper Wessel år 1767.
 © Copyright Geodætisk Institut. Tilladelse (A. 249/88). Nedfotograferet

Kort historisk gennemgang.

Det er ikke min hensigt, at give nogen fyldestgørende redegørelse om tiden indtil 1788, kun i korte træk fremdrage enkelte ting jeg finder spændende.

Vort lands allerførste beboere rensdyrrægere har ikke efterladt sikre spor i amtet. Imidlertid har gårdejer Poul Nielsen "Tornef fundet en rensdyrtak i Laugø Mose, tilvirket som jægtredskab.

Den næste periode fastlandstiden, har ligedes efterladt svage i amtet. Efter denne tids kultur maglemosekulturen, har vi inget plads, kun nogle enkelte fund af redskaber, hovedsagelig bens til fiskeri. Disse fund er centreret omkring Gilleløje, Hillerød og derikssund.

Derimod har den efterfølgende kystkultur, ertebøllekulturen eft utallige boplads og køkkenmøddinger.

Landet lå dengang en del lavere end nu, Arresø var en havbug gennem et sund mod nord, stod i forbindelse med Kattegat.

Dybe fjorde skar sig dengang flere steder ind i landet, således Søborg Sø og flere andre steder.

Langs den udstrakte kyst, var der fortrindelige vilkår for det i og fiskerfolk der bar ertebøllekulturen.

I yngre stenalder breder bebyggelsen sig ind i landet, som forde af de store stengraver og jættestuer viser.

I Laugø er der 2 middelstore høje, som naturligtvis høyer under de oldtidsminder. Sløjfet eller ødelagte, er mindst 4 dysser, hv hvert fald de 2 har været langdysser, 1 jættestue og 6 høje.

Ved Laugø Mose er der fundet et par boplads fra yngre sten hvilket vil sige ca. 3.000 år før Kr.F.

Fra såvel ældre som yngre stenalder, er der i Laugø fundet fine redskaber, som ligger hos de folk i byen, der har fundet Ved Laugø Bro er gjort et mindre fund fra bronzalderen.

Disse fund er et tydeligt bevis på, at der har boet mennesker i gennem mange tusinde år.

Betingelserne for disse folk, har sikkert været ideelle, der har en blanding af kyst/vand og områder med skov. Dengang var der vand omkring Laugø, ligesom store dele af landskabet bestod af områder.

Fra jægersamfund til bondesamfund.

Den befolkning jeg her har beskrevet, var i høj grad en befolk som ernærede sig ved jagt og fiskeri.

Imidlertid kom der fra landene i Nørørenten, bl.a. Syrien og en udvikling henmod agerbrug og kvægvavl. Denne udvikling c 7 til 9000 år før Kr.F., og først flere tusinde år senere nåed Danmark. Spredningen foregik i store ryk, og der opstod udviklede agerbrugssamfund på Balkan ca. 6000 år før Kr.F.

Og ca. 1000 år senere, havde denne spredning nået centralen og ligedes blev der her skabt højt udviklede agerbrugssamfund. Omkring 3800 år før Kr.F. havde dette nye erhverv nået Dan Man begyndte at rydde skovområder til ager og græsange. O

hvor der boede mennesker, omgav disse sig nu med husdyr. Man udviklede sig fra at være et jæger- og fiskesamfund, til at blive et bondesamfund.

Den sidste bondestenalder i Danmark, er således opstået ca. 3800 år før Kr.F. Udviklingen går videre til yngre bondestenalder ca 1000 år senere.

Bronzealderen begynder ca. 1000 år senere igen. Ned i det 5. århundrede bliver bronzen afløst af jernet.

Fremskridtet af metal skabte nye muligheder for bedre redskaber, til bl.a. dyrkning af jorden.

Der opstod mangel på jordarealer, og man ryddede skove. Dette skabte imidlertid store stridigheder folk imellem, og der blev i disse år udkæmpet mange blodige kampe.

Man begyndte endvidere at bygge bedre boliger med udhuse. Man blev bedre til at lave beklædning, og der opstod mange slags håndværk. Der opstod landsbyer, og markerne begyndte at brede sig.

Man kan groft sige, at jernalderen strækker sig fra det 5. århundrede før Kr.F. til det 11. århundrede efter Kr.F., altså ca. 1500 år.

Næste periode er middelalderen. Det bliver kirkevældens tid. Kirken vækker nye ideer og forestillinger om liv og død, og den får derigen- nem magt over folks sind og deres handlinger. Den får stor fordel af sin magtstilling ved utallige offergaver fra fromme mennesker, som vil sikre sig forbøn og frelse.

Kirken samler ikke blot jordegods, men også midler til byggeri og udstyr til bygningerne. Som den anden store ejer af jord i middelalderen, var kongen og kronen. Som den tredje store jordbesidder var stormændene, senere adelen, og endelig som den fjerde jordbesidder skal nævnes bønderne.

Kirken øgede sit gods stort set igennem hele middelalderen, og dette var ligeledes tilfældet med stormændene og adelen.

Krongodset var derimod underkastet mere svingende perioder. Ofte med stærkt reducerede besiddelser blandet med forsøg på at indvinde det tabte tilbage. Dette lykkedes i store træk, under Valdemar Atterdag og dronning Margrethe.

For bøndergodsets vedkommende, var det en periode med stærk tilbagegang.

Man må i den forbindelse huske på, at Danmarks jord tidligere var ejet af frie bønder, men i middelalderen havde adelen bemægtiget sig størstedelen af deres jord, og gjort de tidligere selvejere til fæstere. Omkring år 1175 flyttede abbed Vilhelm med sine munke fra Eskildsø til Tjæreby Sogn. Her grundlagde de Ebelholt Kloster. De fik efterhånden en del ejendomme i Holbo Herred.

Da Chr. II besteg tronen i 1513, skete der store forandringer for bønderne. Der blev udskrevet store ekstraskatter til hær og flåde.

Reformationen, med dennes brud på pavemagten, der igen førte til dannelsen af de protestantiske kirkesamfund kom til, denne blev indført i 1536. Her kom meget jord ind under kronen, bl.a. Esrum Klosters Gods. Ligeledes inddrog kronen Bispegården i Ramløse, samt dens gods i Ramløse, Ågerup og Tågerup byer. Også Ebelholts store besiddelser led samme skæbne. Dette skete i 1559 sammen med Esrum Kloster.

For selvejerbøndernes og adelsgodsernes jorde, blev der ofte tale om mageskifte. Det foregik på den måde, at de blev tilbudt ejendomme der lå andre steder på Sjælland, eventuel fritagelse for diverse skatter

i en årække.

Kong Frederik d. II ønskede tilsyneladende at overtage hele Sjælland. Han ville, helt uden at adelen og bønderne kunne sig herti, indrette sit helt private jagtområde. De bønder der blev bage, blev for de flestes vedkommende, fæstebønder under kongen. De fik overdraget gårdene til brug for kronen, mod betaling af afgifter. Når de så havde indgået fæste, skulle de svare indfæst afgifter eller stedsmaal. Senere skulle de i årlige afgifter svare løde og hoveri. Herudover skulle de svare ekstraskatter, betale til præsten, kirken og kongen. Dette skulle svares ud af, såvædt korn man dyrkede, som af deres kreaturer. Endelig skulle de til Herredsfogeden, herredsskriveren og endelig degen.

Denne enevaldes tid forblev imidlertid til demokratiets indførelse i 1848.

Oldtiden ca. 10.000 år før Kr.F.

Rensdyrjægerne

Ertebøllekulturen 6000 - 7500 år før Kr.F.

Overgangen fra jægerstenalderen til bondestenalder 3800 - 1500 år før Kr.F.

Bronzealder 1500 - 400 år før Kr.F.

Middelalder til 1788

Udskiftningen til 1988

Tilbage til middelalderens begyndelse. Her bestod Helsinges 6 byer, udover Helsinges Var det Nejlunge, Kæderup, Ammer Højbjerg og endelig den største Laugø med 14 gårde.

Laugø nævnes først omkring 1241, og har allerede dengang, del jords vedkommende, tilhørt Ebelholt Kloster.

I 1300-tallet opnåede Valdemar Atterdag, at erhverve alle ejer tilhørende Ridder Age Ingvarsen i Højbjerg, Mønges og Laugø. blev dog først udstedt efter Valdemars død i 1376.

Der var i disse år flere adelige (lavadelige), som ejede flere ejere i Laugø. I 1446 nævnes en mand ved navn Niels Jensen Herreds kaldet Nis Jenssøn Laghøj. Han nævnes igen i 1449, men nu som foged. Han har sandsynligvis været "af våben" eller "Væbner" ket vil sige, den adelsmand der ikke har modtaget Ridderindv i 1461 og 1497 havde henholdvis Jep Clausson og Sten Ebbesøn "af våben" besiddelser i Laugø.

Som nævnt tilhørte en del af ejendommene i Laugø, Ebelholt K Det vides, at de allerede inden 1241, ejede en gård i Laugø, mere kom flere til. I 1497 skænkede den "velbyrdige svend" Sten E Jep Claussons gård i Laugø, blev erhvervet af "Væbner" Pede

til Favrnholm, og muligvis tilskød det Kong Hans. I 1682 havde Laugø ialt 14 gårde, og i 1743 havde de 6,7 Hø og 41 tønder land opdyrket i snit.

Dengang var det almindeligt, i den vestlige del af Holbo Herred, at man benyttede det såkaldte trevangsbrug. Det var forøvrigt det mest brugte på Sjælland.

Hver by's dyrkede jorder blev delt i tre vange. Det var store jordarealer, der var adskilte fra hinanden med hegn af risgærder. Hver vang havde sit navn. I Laugø var det: "Bavnævangen", "Dragerølsvang" og "Nørrevang".

Ved udskiftningen hed de: "Waldbye Vangen", "Slette Vangen" og "Helsing Vangen". På kort fra 1782/83 hedder vangene: "Skovvang"/"Slettevang" og "Drægerøysvang".

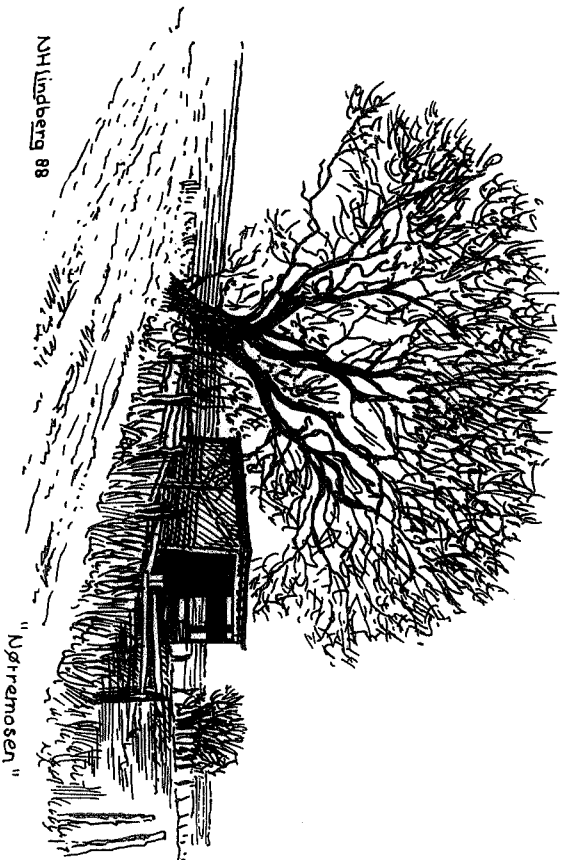
Vangene var igen delt i et stort antal åse. Det var jordstykker af uregelmæssig størrelse. Der var en ås i Laugø, der minder om tidligere rettersteder nemlig: "Galgebjerg ås". Jeg ved dog ikke hvor den ligger, men vel over mod Valby, da der syd for Valby, ligger en bakke kaldet "Galgebakken".

Åsene var igen delt op i agre, disse var i almindelighed lange smalle jordstrimler. Antallet af agre i åsene kunne varigere fra 5-6 til over 100. Men selv der hvor en ås havde mange agre, havde hver gård, der var lodtager i åsen, i reglen kun en ager ad gangen (en ager i hver ås).

Dette medførte, at hver enkelt gård havde sine agre spredt over hele landbymarken. Man kunne godt have sine agre liggende mellem 50 til over 100 forskellige steder.

Dette gav i sig selv, nogle ringe muligheder for at drive rationelt. Ligeledes var jorderne af en ringe beskaffenhed.

I Laugø havde bønderne sine agre liggende ca. 110 forskellige steder jfr. kort fra 1782/83.

N.H. Lindberg 88

"Løjtræmosen"

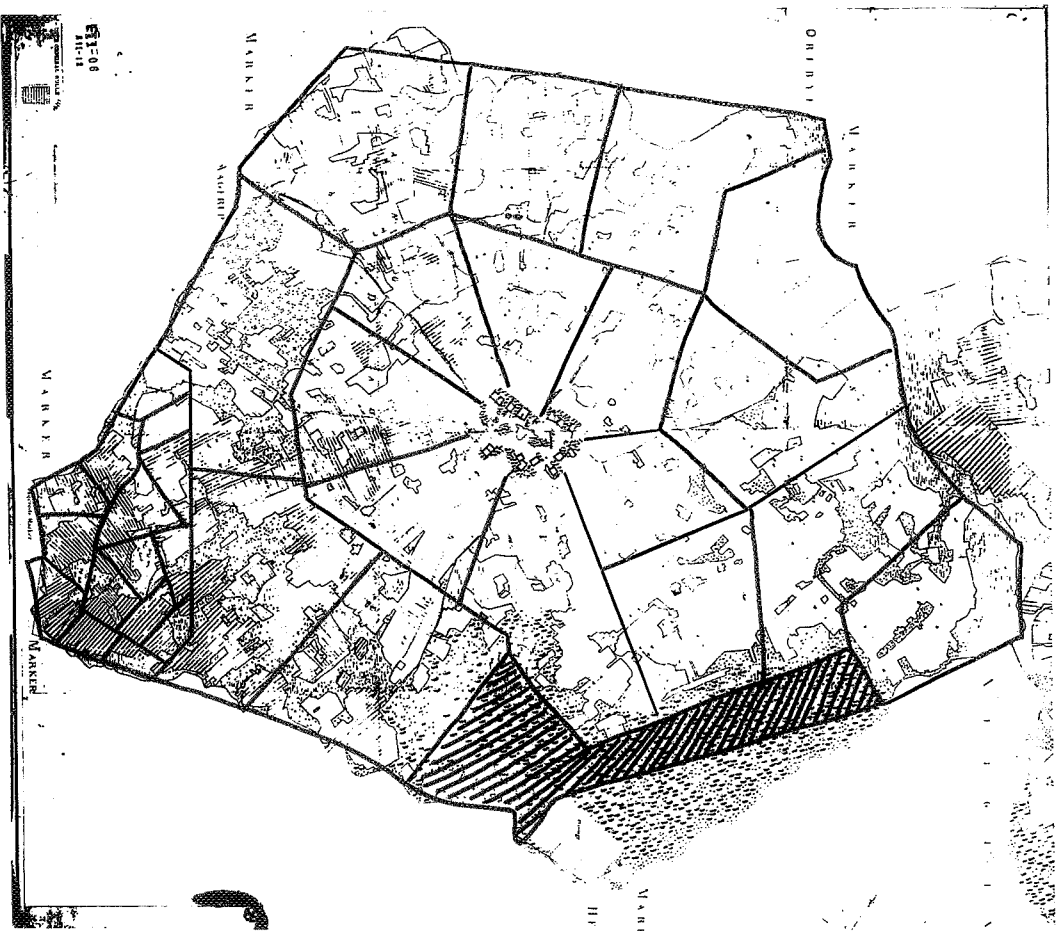

Eldste originale matrikelkort fra Matrikeldirektoratet:

Kort over Walbye og Laugø Byers Marker på Cronborg Amt beliggende, Opmålt af Fælledskab Udskiftet år 1782 og 1783 af O. Fensmark

På kortet har jeg tegnet "Kirkebøndens" jorde op, og som man er hans jord fordelt ca. 110 forskellige steder.

På næste side er det samme kort benyttet, og her er optegnet jorden efter udskiftningen. Det skraverede felt er fællesarealet, som udskiftet i 1792.

I 1733 blev stavnsbåndet indført. Dette betød, at en bondemand og bondekarl fra sit 14. til sit 36. år ikke måtte forlade det gods, i han var født. Senere blev denne aldersgrænse udvidet til alle male lige bønder mellem 9 og 40 år, og i 1764 yderligere udvidet fra år. Loven tillod godssejerne, at tvinge karlene til at overfastegaarde eller fæste huse.

Bægrunden for stavnsbåndets indførelse skal ses i lyset af den s flugt, der var fra landbruket, på grund af landbrugskrise. Godse ne ville gerne sikre sig en billig arbejdskraft, og forhindre flugt fra landbruket. Det blev dog begrundet i, at soldaterudskrivning skulle sikres.

I 1734 var der misvækst i Laugø. Dette betød bl.a., at Peder Jer og Ole Rasmussen begge Laugø, fradømmes gårdene, på grund af røgt og armod.

Hen imod 1740 var landbrugskrisen ved at være overstået, der igen ved at være pris på korn, og der blev bedre vilkår for bønde Imidlertid kom der dårlige år igen, og 1740 blev et af de hårdeste vækstår, man havde kendt. Det blev en tør sommer, med deraf følgende dårlig kornhøst. Vinteren blev lang og hård, og der opstod fodermangel.

Midt i 1740-erne kom en ny katastrofe, i form af en stor kvægf Laugø blev også ramt, men i løbet af ca. 4 år, havde man igen bestanden af kreaturer bragt op. Men i 1750 brød pesten atter Den kostede dengang Laugø's bønder 45 dyr. Et nyt angreb k efteråret 1762, med tabet af 59 dyr i Laugø.

Disse katastrofer, i løbet af 17 år, må nødvendigvis have skabt h vilkår for bønderne i Laugø.

Herefter kom tiden med de store landboreformer, og det er her historie begynder.

Jeg vil her beskrive en Nordsjællandsk landsby gennem ca. 200 Fra byens udskiftning, som iøvrigt faldt sammen med stavnsbår ophævelse i 1788, til 1988.

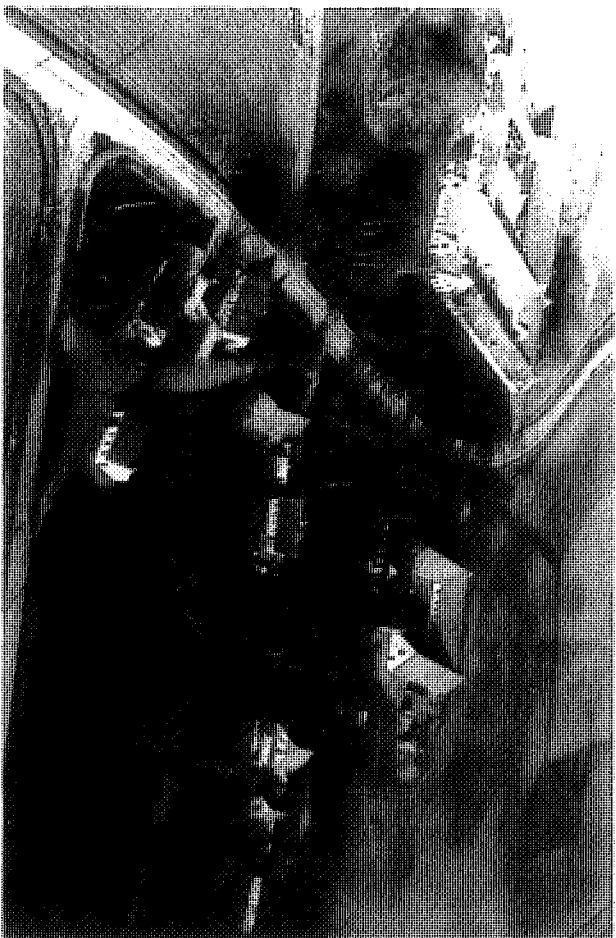
Jeg vil beskrive de enkelte gårde og huse, og beskæftige mig med matrikel numre, og med de personer der har tilknytning til netop lille samfund, som en landsby var, og stadig er.

Da der var gadekær i Laugø. I båden ved årerne Poul Nielsen, "Tc negaard". I båden ses Laurits Larsen "Thorhildsminde" (35b) ca. 19

Landsbyen Laugø er beliggende i Helsingø Kommune, ca. 2 km. nord for Helsingø.

Navnet Laugø har skiftet meget gennem tiden. Det nævnes første gang i 1241 som Lagghø, senere i 1344 som Lakhø, og i 1376 som Laagunæ og Lagmæ, i 1446 Lagwæ, 1458 Lagwæ og Lagwø, 1468 Lagthøwæ, 1470 Lagthø, 1582 Laage, 1608 lago, 1844 Laugøe, 1900 Lagø, 1923 Laugø, 1929 Lavø, og 1966 Laugø, samt endnu flere forskellige navne, dog tæt op af de nævnte.

Laugø by foråret 1988

Navnet Laugø fik byen igen, så sent som i 1966, da en stor gruppe beboere fra byen ønskede det nyere navn udskiftet med et ældre. Man mente sikkert, at man fik det gamle oprindelige navn tilbage, men som det ses, er det en sandhed med visse modifikationer.

Helsingø-Valby Kommune godkendte navneforandringen med borgmester Chr. Grønkjær i spidsen.

Navnet skal sikkert tolkes som "stående vand" eller høj, "højen med/ ved det stillestående vand". Der kan også være tale om, "høje ved hvilke loven læses, dvs. tinget holdes". Personnavn indgår ikke sjældent i forbindelse med høj/e, så dette kan ikke udelukkes.

Udskiftningen.

Inden udskiftningen så landskabet meget anderledes ud, end det i dag. Store skovområder har vekslet med store ubebyggede bymål. Disse store arealer lå som regel hen, og var kun delvis opdyret (jfr. tidligere beskrivelser/kort).

Der var langt mellem de enkelte byer, som dengang lå samlede fællesskab. Det betød, at alt bebyggelse, såvel gårde som huse, set, lå tæt sammen med gadejord/gadekær som centrum.

Mellem de enkelte landsbyer, var der ingen bebyggelse. Der stod enkelte store træer, med spredt krat og bevoksning omkring. Arene var fyldt med større og mindre sten og tuer. Disse lå omkring vandluger. Dengang drænedes man ikke, og jorden var ofte sur fyldt med vandhuller og småsøer.

Jordens tilstand var, i det hele taget, i en ringe beskaffenhed. Der var jorden ringe og forsømt, længst væk fra landsbyen.

I 1784 havde Kronborg Amt, som Laugø hørte under, kun 3 byer over 20 gårde. Otte havde mellem 15 og 19 gårde, og ti havde 10 og 14. Der var dengang 80 byer, hvor gårdantallet lå mellem 9. I alt var der 102 byer med 694 gårdmænd. Af disse tal kan man se at 80% af byerne havde 9 gårde eller derunder (Frederiksborg Årbog 1966, side 15-16).

Laugø havde dengang 17 gårde, og var således, sammen med V den 6. største by i Kronborg Amt. De største var: Ram Langstrup, Annisse, Holløse og Lønholt (efter størrelse).

Laugø udskiftede i 1788, samme år som Stavnsbåndets ophævelse. Denne udskiftning må man antage, at der blandt bønderne ikke den store interesse for at udflytte. Det skal ses i lyset af, den hvorpå man opdeltte byens jorde. Man foretog en så stjerneudskiftning, som betød, at flest mulige gårde kunne liggende i byen - uden udflytning.

Denne form for udskiftning ses tydeligt på det kort fra 1818, se gengivet andet sted.

Man udstyrkede jordene efter et princip om lige dyrkningsmulighed. Dette blev opgjort i Hartkorn, hvilket igen vil sige en mæleenhed afspejlet såvel areal som bonitet (dyrkningsværdi/ydeevne), beretter, hvor meget "hårdt korn" (byg eller rug) et jordsykke yde.

Derfor ser man også, at de gårde, der måtte udflytte, får tilføjet største jordlodder, ud fra førnævnte princip.

Jorden i centrum var af en noget bedre beskaffenhed, og man kunne dyrke de samme mængder. Derfor blev alle ejendomme beskattet efter deres hartkorn, og ikke efter deres størrelse af tilliggende. Grundlaget blev fastlagt i matrikelbøgerne, der blev arbejdet under Christian d. IV i 1688.

De gamle hartkornsskatter blev modereret i 1844, men var stadig gældende for den såkaldte gammelskat. Hartkornsskatterne blev endelig viklet i 1903.

Men tilbage til udskiftningen. Man valgte de bedst egnede gårdudflytning. Gårdenes tilstand blev ofte lagt til grund for udflytning. Her blev en gammel misligholdt gård hellere udflyttet end en velholdt to eller flere gårde for tæt, ud fra brandmæssige grunde, bl

eller flere ofte udflyttet. Mange gårde i amtet er da også blevet udflyttet efter en større eller mindre brand. Havde en bonde en særlig god frugthave, kunne denne blive afgørende for, om han kunne blive boende i centrum eller ej. Når en gård blev udset til at skulle udflytte, blev der ydet hjælp til denne udflytning. Den blev ydet dels af statsmidlerne/kronen, dels af de tilbageblevne bønder i byen (indeboerne).

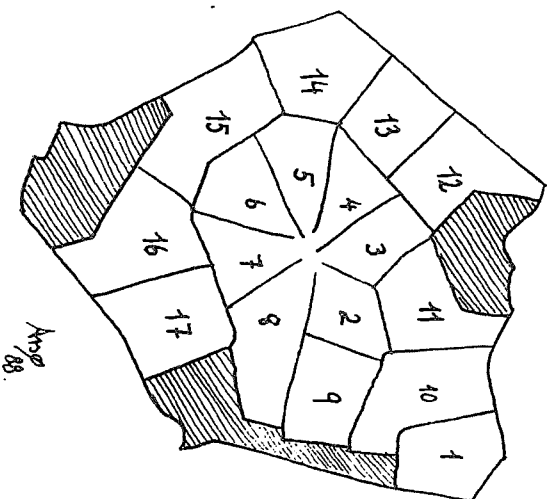
Hjælpen bestod af kontanter, byggematerialer, hjælp fra indboerne, samt fritagelse af skat, landglide og hoveri, som regel 1-2 år. Imidlertid var der mange praktiske problemer, som bonden selv måtte klare. Jorden var bl.a. som tidligere nævnt, i byens udkanter ringe dyrket, og i meget ringe gødningskraft. Af hensyn til gødning, var det dog ofte således, at indboerne var forpligtet til at udkøre bestemte mængder gødning til udflytterne.

Disse hensyn har sikkert fået bønderne til lettere at acceptere en udflytning. Det må ligeledes forekomme ret og rimeligt, at den byrde der blev pålagt udflytterne, blev fordelt på hele byen.

Trods dette har mange dog haft svært ved at udflytte fra det fællesskab, som byen trods alt bestod af i sorg og glæde, til daglig og til fest.

Fordeelingen af de enkelte matrikler foregik ikke altid frivilligt. Ofte måtte man foretage en såkaldt "lodkasting" (heraf ordet jordlod). Havde man præstejord i byen, fik dette lod nr. 1, eller var der skolelod, blev dette ligeledes tilgodeset først.

Herefter opdeltte man lodderne (for stjerneudskiftningens vedkommende) "med solen" (som illustreret).

Herefter fordelte man de enkelte matrikel numre i rækkefølge.

I Laugø fik kirkeens gård da også nummer 1, og de øvrige placeret

i rækkefølge, dog med det usædvanlige, at nummereringen gik solen".

Normalt blev der udlagt mindst et husmandslod for hver mindre gård og to for hver større gård, der blev udskiftet. Arealerne for lodder var på mindst 1 1/2 tdl. eller 4-6 skæpper, afhængig af jordbeskaffenhed (bonitet).

Ofte blev disse huslodder opbygget på de udflyttede gårdes tom eller på de overdrev der lå længst væk fra centrum. De blev ligeledes tit placeret samlet, som tilfældet var i Laugø Huse. Kun eet husmands lod blev placeret for sig selv, nemlig matr.nr. 18, og jeg ved hvorfor netop det husmands lod skulle placeres så langt væk fra øvrige.

Udskiftningen i Laugø.

Laugø By udskiftede i 1788, men først hhv. 8 og 12 år efter mod bønderne Arvefæste- og skødebrev.

Ved første landvæsenmøde i Laugø By, afholdt den 5. maj 1788 følgende til stede, for at foretage udskiftningen:

Gehelmråd og Amtmand Levetzow

Amtets Landvæsenkommisær, Regimentskriver Rosenuquist,

Holst Førster (skovrider) Salicath,

Landinspektør Fensmarch

Regimentskriver Badstuber, på byens 16 bønders vegne, og

Rådmand Müller, Røskilde, på den udi byen værende kirkebonde

Mortensens vegne, under Helsingø Kirke.

De 16 bemeldte "Rytter bønder" var: Niels Nielsen, Lars Nielsen, Svendsen, Lars Olsen, Niels Larsen, Hans Larsen, Jeppe Olsen, Sørensen, Anders Jensen, Peder Mortensen, Ole Pedersen, Jø

Olsen, Lars Jensen, Jørgen Christoffersen, Peder Jensen, og er Diderrich Henriksen.

Hver gård blev skyldsat af ager og eng, til hartkorn: 5 tdr. 4

1/16 fdk., og skovskuld: 1 fdk. og 1 alb.

Kirkegården blev dog skyldsat af ager og eng til hartkorn: 5

5 skp. og 2 alb.

Hensigten med udskiftningen var som det hed:

"At Byen på bedste og meste fordelagtige måde kunde af Fælless

blive udskiftet og enhver Fæstler for sig selv sin Jord tildeelt".

Fensmarch fremlagde et kort over byens jorde, og på dette var

optegnet taksationer. Det viste desuden gårdenes og jor

beliggenhed i forhold til hstanden.

Herefter fremlagde man en plan fra et tidligere afholdt taksationsr

Der var ingen der havde noget imod denne, hvorfor den blev ved

med bøndernes underskrift.

I udskiftningsforretningen (U.F. 1788) beskrives herefter selve t

tonsforretningen, begyndende med "Valby Vangen", "Slette Val

og endelig "Helsingø Vangen".

De enkelte agre gennemgås, og takseres i Rigsdaler pr. tønde

Af disse agre kan nævnes: "Tingbække Ager", "Guldmoose Ager",

mosen", "Nørremosen", "Store Langholm Ager", "Tornbækkeage

"Svanshøjager".

Herudover nævnes mange navne, som givetvis har givet navn til flere af Laugø's gårde.

Bønderne uunderskrev herefter følgende tekst:

"Imod ovenstående taxation finder vi intet at erindre men ere fornøiede med at vore Jorder efter denne Bliver udskiftede".

Imidlertid befundt der sig, på Laugø By's "Valbyvang", en degn ved navn Jocum Krøll, som havde jord på bl.a. "Tingbækken".

Han var degn i Valby, og gjorde krav på jord, hvilket bevirkede, at der blev ændret på skellet, så han fik "Laugøjord" tillagt Valby Skole.

Herefter beskriver man den jord, kirkebønden Jens Mortensen fik til-delt. Den blev takseret til 475,036 Rdl. plus noget jord i "Valbyv-angen".

Det hedder herefter i forretningen:

"At det efter Byens Jorders Beliggenhed Befindes mere Belejlget at udlægge Husmændenes de den tilkommende Jorde på et Sted samlede end på Hver Bondes lod...."

Det areal man tilbød husmændene var på 92 1/14 tdl. incl. veje, og kunne indeholde 15 huse.

Det var den dårligste jord man udlagde til husmændene, og det blev det område, man senere kaldte "Laugø Huse".

Til det 16. huslod, blev der udlagt et jordstykke ved ledet, på kir-kevejen mellem Helsingø og Valby (matr.nr. 18).

Herudover blev der udlagt et areal til:

"Fælles græsning og Giersel Hugst" (Flethegn) i "Valby Vangen" og det var på 107 5/14 tdl.

Videre hed det, at når lodden var afsat, ville man undersøge, hvem der havde den fornødne tørvejord, og hvem der manglede.

Til de bønder der manglede tørvejord, ville man senere få udlagt lod-der, som skulle fordeles efter lodkastning.

Man ville ligeledes lodkaste, så lige som muligt, den Gierselhugst, som man havde. Dog således: "At jordstrækningen som meldt bliver til fæl-les Græsning og hver Mand imellem ved sin Gierselandel for Samme beder at kunne frede...."

Der blev, på grund af manglende eng til en del af lodderne, udlagt en "Enghave" i Slette- og Valby Vangen på 63 12/14 tdl. ("Nørre-mosen").

Den øvrige jord ville herefter blive delt mellem 7 indlodder og 9 ud-lodder. Se de enkelte gårders tildeling under matrikel nummerne.

Samlige udflyttere ville nyde fuld vederlag, for at flytte såvel gårde som haver. Det betød, at de pladsen, hvorpå gårdene lå, skulle være ryddet senest 2 år efter udskiftningens afslutning.

Såfremt der til den tid stadig lå noget på pladserne, ville dette være at betragte som tilhørende den bonde, der ved udskiftningen fik til-delt netop denne plads.

Man beskriver herefter vejforholdene i såvel byen, som i Laugø Huse. Herefter udsatte man mødet, indtil lodderne var afsat, på såvel kortet som i marken.

Den 2. september 1788 samledes man igen, men denne gang med samt-lige byens "Rytter bønder" og "Kirkebonden", for at bringe byens udskiftning: "Til Afgørelse og Endelig rigtighed....".

Udskiftningsskottet blev fremlagt af landinspektøren, og bønderne er-klærede at være: "Fuldkommen Fornøiede....".

Følgende 5 bønder blev herefter udset til at betale tiende til Helsingø Kirke (det foregik ved lodkastning):

Lars Olsen tilfaldt "Birkehøjslodden", Jens Sørensen, "Guldmø-den", Anders Jensen "Grønhøjslodden", Hans Larsen "Trollemo-den" og endelig Lars Nielsen "Bøgeskovlodden".

På samme måde fandt man de 4 bønder, som skulle høre til Valby ke - de fire udlodder nordvest for byen, og som vender imod Kirke: Ole Pedersen "Fiskedamslodden", Peder Mortensen "Kur-den", Didrich Henriksen "Bovnelodden" og Jørgen Olsen "Lang lodden".

Endelig blev følgende bønder udsete til at blive liggende og b "udi Byen": Lars Jensen "Drisdalslodden", Jeppe Olsen "Tornelod Niels Larsen "Tranelodden", Niels Nielsen "Vesterkildelodden", Svendsen "Helsingelodden", Peder Jensen "Slettelodden".

De kaldes nu alle gårdmænd.

Endvidere hedder det:

"Den udi Byen værende Kirkebonde Jens Mortensen's lod blev sin egen og Herriskabs forlangende udset til at være den for Hk sette Udlod nordøst for Byen betegnes med det på Cortes: Jens tensens lod...."

Herefter blev lodderne i "Dyveljungmosen", "Hestehavmosen" og der Svansmosen" delt.

De 16 huslodder blev ligeledes lodtrukket, og tilfaldt jfr. de e matrikel numre.

Sammenligner man de navne, der fik tildeelt huslodder, med foli lingen 1787, er stort set alle navne identiske, d.v.s., at de hu som boede i byen som indsidere, gædehusmænd o.lign., er de fik tildeelt huslodder.

Det hedder videre i U.F. 1788, at der: "Udi Byen befindes 18 løse Fæsterhuse...."

Den ene af disse beboere, var udeblevet fra kommissionen, ligesom mand Hans Madsen kom for sent, men fik dog tildeelt huslodde 7. Denne huslod havde Jens Jensen udtrukket, men han ville ikke den.

Så tilsagde man fra dato, at bønderne havde modtaget gårdlodk og dermed erklærede dem fornøiede. Ligeledes blev huslodderi sagt husmændene til nytte og brug fra dato.

Landinspektøren lovede, at han til foråret 1789, ville fremkomr sin beregning til grundforbedring. Ligeledes skulle han samtidig med beregning over den hegnshjælp: "Føjelig behøve for at kunde me ud af Fællesskabet...."

Således sluttede forretningen, og den blev tilsendt det kongelig tekammer, for at blive godkendt

Da den lovede hegnings- og grundforbedringshjælp forelå, havc tildeelt Lars Svendsen, "Helsingelodden" mindst, kun 55 Rdl. Skilling. West fik udflytter Peder Mortensen, "Kurrelodden", 128 Rdl. 61 1/3 Skilling.

De øvrige lå imellem de to ovennævnte.

Herudover blev der gjort opmærksom på, at man behøvede hjk tørvmosens forbedring, hjælp til vandets udlledning, samt hjk "Stenkister".

Den samlede hjælp, der blev givet, til indhegning og grundforb beløb sig til 1.638 Rdl. og 25 1/3 Skilling.

Endelig nævnte man, at jordene på Laugø Bys marker var lerede, og derfor besværlige at arbejde udi. Det blev ligeledes r at der skulle opføres dobbelte volddiger.

Forretningen blev underskrevet "Lystrupgaard" d. 20. juni 1789.

Desværre har det ikke været muligt, at skaffe et udskriftingskort, så gårdnavnene m/placering, på ældste originale matralkort (1782/83) er rekonstrueret, efter beskrivelser i udskriftingsforretningen.

Ligeledes er folketællingen fra 1787, brugt til at finde de enkelte gårde placering i byen. Derfor kan der være fejl i navn/beligheden for udflyttergårdenes vedkommende. Jeg mener dog, de er rigtig nævnt og placeret.

Den 18. april 1792, var der atter landvæsensmøde i Laugø.

Nu skulle man udskrifte det areal, som man tidligere havde udlagt til "Gjerselhugst", Tørveskær og Græsning.

Den nordlige del af dette areal, var bevokset med underskov, og den sydlige del med stor bøgeskov.

Hervedover bemærkes det, at nogle bønder ville få jord fem forskellige steder: "Hvilket umuligt kunne blive Dem til Nytte".

Skulle dette rettes, måtte alle være villige til at fratræde deres Gier sel- og Tørvelodder i "Hestehavemosen", "Dyveljungrøsen" og "Peer Svans Mosen". Det var alle imidlertid ikke. Jeppe Olsen, Niels Larsen, Niels Nielsen og Jørgen Olsen ville hverken bytte eller fratræde deres Tørvelodder.

Det beløb dog ikke, at den største del af beboerne kunne få deres andel på eet sted.

Herefter beskrives lodderne og deres placering, og der blev sluttet af med en beskrivelse af vejforholdene. Commissionen havde gennemgået planen sammen med bønderne, og de erklærede alle:

"At de i et og alt vare Fornøiede...."

Nu var der så kun tilbage, at beregne og afsætte lodderne i marken, og det blev landinspektør Fensmarch beordret til - snarest muligt.

Den 5. april 1793 holdt man atter landvæsensmøde i Laugø By. Nu var de 16 "Rytterbønder" med, og man ville nu afslutte, og tilendebringe denne udskriftingsforretning.

Landinspektøren fremlagde et kort, hvorpå alle delingslinier var indtegnede, og bønderne erklærede enstemmigt, at de var fornøjede med at modtage lodderne.

Commissionen undersøgte nu, om der var nogen af lodderne, der var beliggende, så de kunne forenes med dertil grænsede hovedlodder eller Tørvelodder., uden at fornærme de øvrige loddeitagere.

Lodderne blev herefter beskrevet, og ved lodkastning blev de tildelt de enkelte gårdmænd.

Landinspektøren fremlagde desuden de økonomiske beregninger, han havde foretaget. De skulle dække istandsættelse af husmandslodderne, indhegning af gårdmændenes græslodder, anden indhegning og grundforbedring.

For husmændenes vedkommende, bestod hjælpen hovedsaglig af betaling for grævning af vandgrøfter. De modtog 2/3 af prisen, typisk fra et par Rdl. til 10 Rdl. Hervedover blev der ydet hjælp til at rydde et antal skæpper land for skov, samt lave stenkister.

Gårdmændene modtog hjælp til samme opgaver, men beløbene var gennemgående dobbelt så høje. Gårdmand Jeppe Olsen, "Tornegaard" toppede med en samlet hjælp på 36,2,0 Rdl.

Hjælpen til hegn var for gårdmændenes vedkommende på mellem 5 Rdl. og 14,5,3 Rdl., og her var det udflytter Jørgen Olsen, "Langholmgaard", der toppede. Det samlede beløb der blev bevilget, var på ialt

382,5,7 Rdl.

Endelig blev der afsat et beløb på 12,3,0 Rdl. for den bøgeskov stod på nogle af lodderne, vel og mærke, så længe den blev stået. Herefter sluttede udskriftingsforretningen, og den blev indsendt Det Kongelige Rente Kammer, for at blive godkendt.

I Helsingø Sogn blev der udstedt følgende Arvefæste- og skødebreve:

Helsingø: 1788: 1, 1797: 6, 1801: 2, = 9 stk.

Ammendrup: 1816: 2, 1822: 1, 1828: 2, 1836: 1, 1860: 3, = 9 stk.

Nejlinge: 1821: 1, 1822: 1, 1828: 2, 1830: 1, 1860: 3, = 8 stk.

Højbjerg: 1816: 2, 1819: 1, 1820: 1, 1826: 1, = 6 stk.

Kæderup: 1822: 1, 1860 4, = 5 stk.

Laugø: d. 28.1.1796: 9 stk. nemlig "Slettegaard", "Drisdalgaard", "negaard", "Tranegaard", "Baunegaard", "Fiskedamsgaard", "holmgaard", "Grønhøjgaard" og "Bøgeskovgaard".

Den 28.1.1800: 7 stk. nemlig "Vesterkildegaard", "Birkebjerggaard", "Snæverøddgaard", "Kurregaard", "Guldmosegaard", "Birkehøj og "Trollemosegaard".

Den 3.8.1872 afgiver Helsingø Kirke Arvefæste- og skødebrev på ejendom "Nøtrregaard".

Således var der 17 oprindelige gårde, der modtog Arvefæste- og skødebreve.

En af de væsentligste betingelser for at få tildelt disse Arve og skødebreve var, at bøndernes hovedlod var indhegnet markfreden ikke kunne krænkes.

Derfor skød stengærder, voldgrøfter og levende hegn op, og deres præg på landskabet.

Den 1.7.1846 blev det fastslået, at fæstedejede gårde på kron heretter skulle overgå til selveje.

Nu skulle der, foruden fast årlig afgift, udredes en købesur blev fastsat efter gårdens værdi i handel og vandel. Dette princips modsat ved udskriftingsforretningen. Her var der ikke tale om lig købspris "kun" betingelser.

Men hvad var så baggrunden for denne udskriftning?

Landbruget blev tidligere drevet irrationelt med dårlige dyrkningsmetoder og ringe udbytte.

Bønderne blev anset som en slags slaver, som var dumme, og skulle udnyttes.

Nu ville man forsøge at give bønderne bedre muligheder for at jorden, man ville motivere dem til en større indsats, ved at gøre muligheden for at få deres egen ejendom. Man ville ændre dyrkningsmetoderne, og samle den enkelte gårds jord i en til tre lodder. Det le herved blive lettere at dyrke jorden, når den var samlet, dyrkningsmetoder kom til.

Naturligvis regnede staten med at øge sine indtægter, men ma ligeledes give bønderne nogle bedre sociale forhold.

Man var imidlertid også klar over, at der ud over motivation, til at yde en større indsats, gennem en slags selveje, også skulle andre ting til.

Man gjorde et stort arbejde for, at oplyse bønderne om de ændrede dyrkningsmetoder. Man fik uddannet folk, som kunne vejlede i forbedring af jorden. Man gravede grøfter til at afløde "det skadelige vand", som man sagde. Der blev nu også lagt mere vægt på kvæghold, der skulle flere køer til og færre, men bedre heste.

Ligeledes skulle haverne forbedres med frugt og grønsager.

Man gik ofte væk fra det tidligere beskrevne 3 vangsbrug til 10 lod's-brug, d.v.s. at man havde korn i 4 år. I 5 år havde man græs med kløver, og det sidste år lå jorden brak. Herefter begyndte man forfra.

De gamle fæstehuse i Laugø.

Som tidligere nævnt bestod Laugø By i 1787 af 17 gårdmandsfamilier og 21 husfolksfamilier.

I 1788 findes der jfr. U.F. s.å. 18 jordløse huse. Af disse er flere givetvis udflyttet, i lighed med gårdene.

Imidlertid har det været svært at følge husmændene, da de var fæstere længere op i tiden end gårdmændene. Jeg har ikke haft lejlighed til at se de gamle fæstebreve igennem, så der kan i fæsteforholdene være enkelte fejl, indtil de modtager Arvefæste- og skødebrev (Kongeligt Skøde).

Husmænd omtalte normalt de beboere af huse med eller uden jord, der lå på landsbyens offentlige jord, de såkaldte gadehuse.

Dem der lå i Laugø, var fæstehuse, og der skulle svares huspenge for at boe dem. De fleste der boede i disse huse var, udover at være husmænd tilige håndværkere, eller de hjælp til som arbejdsmænd, hyrder, huggere, daglejere o.l.

I 1787 boede der i Laugø følgende håndværkere: Skrædder, smed, skomager og slagter.

De fleste husmænd udflyttede fra Laugø By, og tilbage blev "Kun" smeden og en enkelt murer.

De 16 husmænd/håndværkere der udflyttede, blev under gammelskat herefter inddraget under en af "hovedgårdene" jfr. de enkelte matr. nr.

Husmændenes vilkår har givetvis været vanskelige. Den jord de fik tildelt, var af ringe beskaffenhed, ligesom man ikke var i besiddelse af fornødne redskaber/dyr.

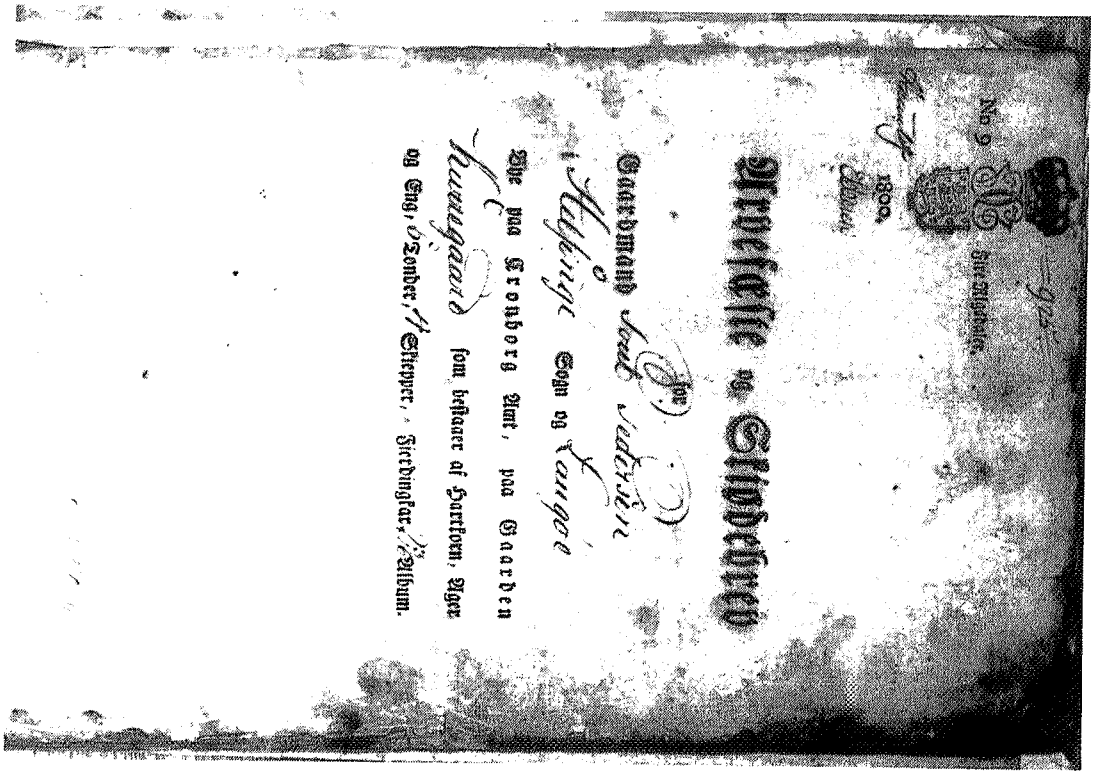
Det viste sig da også, at husmændene ikke havde den store lyst til at modtage noget jord. De havde heller ikke samme behov for jord som andre, da de havde håndværket som levevej.

De var ligeledes kedde af at udflytte, da de var vant til at være en del af fællesskabet. Ligeledes kunne de normalt få græsning til deres enkelte dyr hos bønderne.

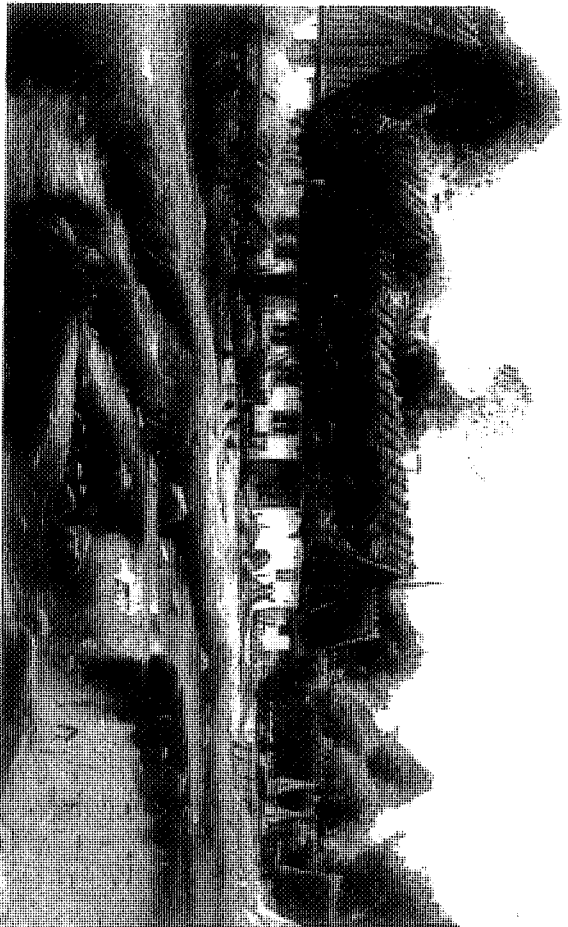
De modtog hjælp til såning og høst, samt føde, klæder, brændsel og lignende, og ydede til gengæld herfor, arbejde på gårdene eller hjælp fra det håndværk man bestred.

Mange husmænd havde i lighed med gårdmændene tidligere fæstet de gadehuse/husmandslodder, som de senere modtog kongeligt skøde på. Det sker i følgende år:

Matr.nr. 18: 1840, 19: 1848, 20: 1829, 21: 1828, 22: 1840, 23
1848, 26: 1846, 27 + 28: 1848, 29: 1840, 30: 1815, 31: 1848, 32
1846, 34: 1860, 35 + 36 + 37: 1858, 38 + 39 + 40 + 41: 1860, 42:
43 + 44: 1849, 45: 1858 og endelig 46 i 1860.

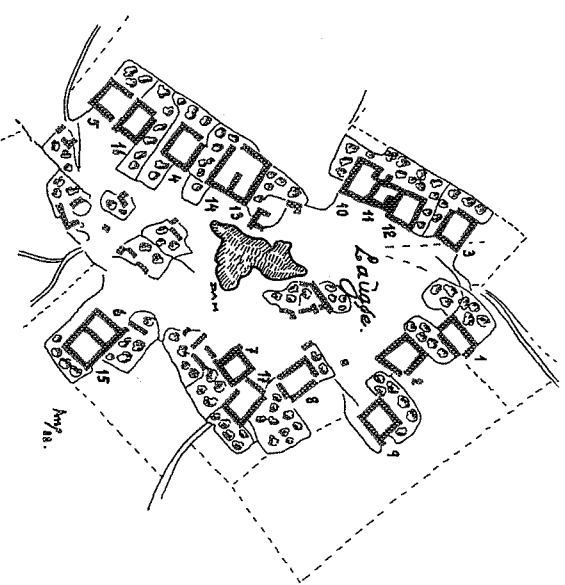
Arvefæste- og skødebrev for Poul Pedersen "Kuregaard" H.K.L.A.

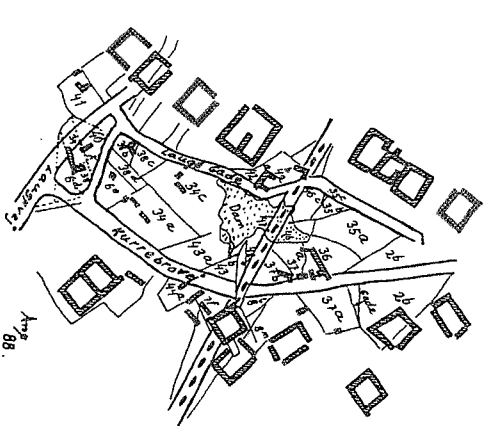
Maleri af Vilh. L. Viser hvor tæt landsbyens gårde/huse lå omkring gadekæret for ca. 200 år siden. Motiv ukendt.

"Nørremosen" 1988. Sådan kan man forestille sig, at landskabet har set ud for 200 år siden. - Foto: Arne Pedersen.

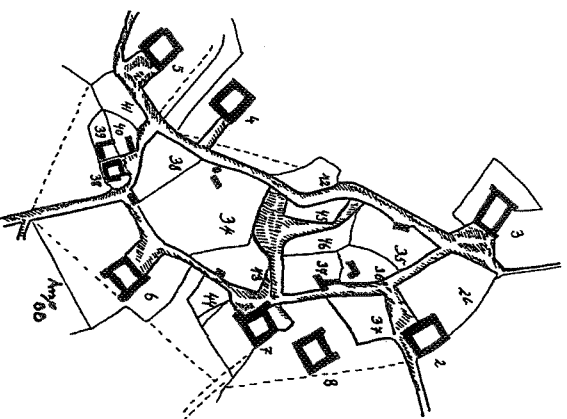

Optegnet udsnit af kort over Laugø by inden udskeftningen. Orig. tegnet 1782 og 1783. (ses andet sted i sin helhed)

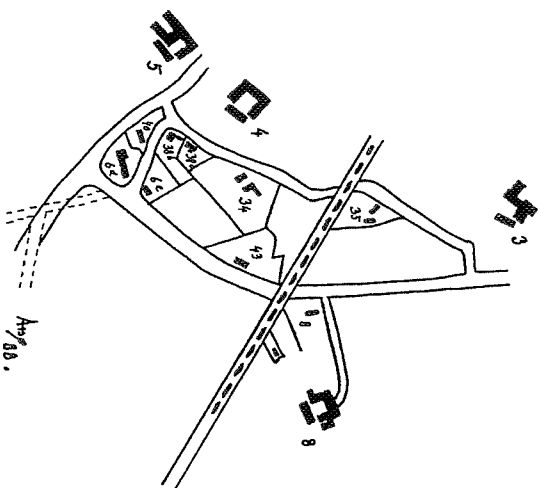

Det samme kort, men med nyere matrikelnumre optegnet for at kunne stedfæste husel gårde. De skraverede bygninger er udflyttet/ fjern

Udsnit af kort over Laugø by. Kortet blev brugt mellem 1860 og 1874

Udsnit af kort over Laugø by 1988

Udsnit af Generalstabens topografiske Afdelings målebordsblad 1905
 1: 20.000, over Laugø bys jord. © Copyright Geodætisk Institut 1988
 Gengivet med instituttets tilladelse (A.249/88). Kortet er nedtopograf.

Udsnit af Geodætisk Institut's kort "1514 IV SØ Tisvildeleje" og "1514 I SV Helsingør" 1986 1: 25.000, over Laugø bys jord. © Copyright Geo-dætisk Institut 1988. Tilladelse (A. 249/88). Kartene er nedfotograferet

Udsnit af flyvefotografi: "7403 C nr. 067" over Laugø bys jord. © Copyright Geodætisk Institut 1988. Gengivet med Institutets tilladelse (A. 249/88). Billedet er nedfotograferet.